

Svensk finanspolitik styrs inte längre av vad som är bra för ekonomin

Dagens Nyheter den 12 september 2025

KOLUMN: Den 22 september lämnar regeringen 2026 års budgetproposition. Flera inslag har redan offentliggjorts: bland annat reformutrymmet, ett nytt jobbskatteavdrag, en sänkt elskatt, lägre arbetsgivaravgifter för ungdomar och en temporär halvering av matmomsen.

Reformutrymmet anger storleken på de aktiva beslut om skattesänkningar och utgiftsökningar som föreslås. Det uppgår för nästa år till hela 80 miljarder kronor, drygt 1,1 procent av bnp. Det är mer än dubbelt så mycket som det genomsnittliga utrymmet 2002–2019.

Det ser ut som en valbudget. Men är den mycket expansiva finanspolitiken också ekonomiskt motiverad? Svaret är inte uppenbart.

Eftersom konjunkturuppgången fördröjts, behövs stimulanser. De bör till stor del riktas mot privat konsumtion, som utvecklats svagt. En huvudfråga är hur stimulanserna bör fördelas mellan finans- och penningpolitiken. Ju mer expansiv finanspolitiken är, desto mindre kan räntan sänkas.

Ett argument för att stimulera ekonomin främst genom penningpolitiken är att en lägre ränta tenderar att försvaga kronan. Det skulle motverka det fall i exporten som orsakas av Donald Trumps tullpolitik. I omvänd riktning talar att det kan vara bra att räntan nu inte blir alltför låg. Det ger större fallhöjd för den i nästa lågkonjunktur. Dessutom eldas bostads- och andra tillgångspriser inte på lika mycket om finanspolitiken får svara för stimulanserna.

Ändå lutar jag mot att nästa års finanspolitik är för expansiv. Den adderar ytterligare upplåning till den som under kommande år följer av lånefinansieringen av högre försvarsutgifter och Ukrainastöd. Skuldökningarna i sig är inte problemet eftersom Sveriges statskuld i dag är låg. Det problematiska är att vi tycks ha beträtt en väg där de finanspolitiska målen om budgetdisciplin inte längre tas på allvar.

Om det är svårt att bedöma den lämpliga balansen mellan finans- och penningpolitiken, är det desto lättare att ha en bestämd uppfattning om den föreslagna halveringen av matmomsen. En matmomssänkning är ineffektiv både som konjunktur- och fördelningspolitik. Det beror på att den är dyr, eftersom den i hög grad gynnar även grupper med högre inkomster vars konsumtion inte påverkas så mycket. Bidrag eller skattesänkningar riktade mot låginkomstgrupper eller som är lika för alla i kronor är att föredra.

En risk är att momssänkningen blir feltajmad. Den ska träda i kraft den 1 april 2026 – lagom till valet i september. Men stimulanserna behövs nu. Sänkningen ska vidare gälla under hela 2027. Det är mycket möjligt att det då är högkonjunktur och att stimulansen inte längre behövs.

Den allvarligaste invändningen mot den lägre livsmedelsmomsen är att den förmodligen inte blir tillfällig utan permanent. Den politiska dynamiken nu visar hur svårt det kan bli att höja denna moms

igen. När det blev känt att Tidöpartierna tänkte sänka den, lade Socialdemokraterna snabbt fram ett eget förslag om detta. Och omedelbart före Tidöpartiernas pressträff om momssänkningen gick Centern ut med ett liknande förslag. Det lär inte krävas mer än att ett par partier motsätter sig en återgång av matmomsen till nuvarande nivå för att detta ska bli politiskt omöjligt.

Det råder stor enighet bland ekonomer om att en enhetlig moms är önskvärd. Därför har detta varit en standardingrediens i olika förslag om en skattereform. I dag har vi fyra olika momssatser: 25 procent för de flesta varor och tjänster, 12 för livsmedel och restauranger, 6 för inrikestransporter, kulturaktiviteter med mera samt 0 för till exempel receptbelagda mediciner och utrikesresor.

Men det finns i regel inte några skäl för att skattesystemet ska styra mot vissa typer av konsumtion. En halverad matmoms avlägsnar skattesystemet ännu mer från vedertagna principer om neutralitet och likformighet. Dessutom visar varje ny sänkning av momsens på ett enskilt område att lobbyism för att uppnå fördelar för vissa producenter lönar sig.

Det verkar finnas en växande klyfta mellan politiker och ekonomiska experter om lämplig finans- och skattepolitik. Alla sådana beslut är förstås genuint politiska eftersom kunskap om olika samband ska vägas ihop med rena värderingar. Men ekonomer är skolade i att analysera hur väl olika åtgärder bidrar till att uppnå politikens övergripande mål om konjunkturstabilisering, starka statsfinanser, jämn inkomstfördelning, effektiv resursfördelning och (hållbar) tillväxt, samt vilka målkonflikter som kan uppstå.

Tyvärr tycks sådana analyser spela allt mindre roll för den ekonomiska politikens utformning.

Ett exempel gäller diskussionerna i finansministerns ekonomiska råd, där jag varit medlem sedan 2020. Rådet är ett forum för inspel från akademiska ekonomer på områden som finansministern väljer. Diskussionerna brukar vara intressanta och öppenhjärtiga. Men det är slående att det inte funnits någon efterfrågan på synpunkter i flera av de viktigaste ekonomiskpolitiska frågorna under senare år, såsom drivmedelsskatterna, elprisstöden, de finanspolitiska målen, finansieringen av de ökade försvarsanslagen och nu matmomssänkningen.

Det kan tolkas som att besluten på dessa områden främst styrts av rent politiska överväganden. Jag tror inte att det är en bra utveckling.

Lars Calmfors